

**МОДЕЛЬ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ**

У статті розглянуті питання ролі окремих елементів оперативно-розшукової характеристики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються у громадських місцях, вироблення оперативно-розшукових версій та прийняття відповідних управлінських рішень у процесі протидії підрозділами кримінальної поліції цим злочинам. Наголошено, що основними елементами оперативно-розшукової характеристики, які визначають особливості організації й тактики діяльності підрозділів кримінальної поліції в умовах середовища функціонування, є інформація про зміст, об'єкт, предмет та місце скоєння злочину, дані про способи підготовки, скоєння та маскування злочину, особу та психологічні ознаки поведінки злочинців. Констатовано, що модель злочинної діяльності варто розглядати універсально, з позицій різних юридичних наук, окремі характеристики моделі мають бути не відокремленими одна від одної, а логічно взаємопов'язаними в напрямі вирішення конкретної локальної задачі оперативного підрозділу або стратегічного завдання оперативно-розшукової діяльності, враховуючи всі внутрішні та зовнішні фактори оперативної обстановки.

***Ключові слова:** громадські місця, корисливо-насильницькі злочини, модель злочинної діяльності, оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукова характеристика, підрозділи кримінальної поліції.*

В статье рассмотрены вопросы роли отдельных элементов оперативно-розыскной характеристики корыстно-насильственных преступлений, совершаемых в общественных местах, выработке оперативно-розыскных версий и принятие соответствующих управленческих решений в процессе противодействия подразделениями криминальной полиции данным преступлениям. Отмечено, что основными элементами оперативно-розыскной характеристики, которые определяют особенности организации и тактики деятельности подразделений криминальной полиции в условиях среды функционирования, является информация о содержании, объекте, предмете и месте совершения преступления, данные о способах подготовки, совершения и маскировки преступления, психологических признаках поведения преступников. Констатируется, что модель преступной деятельности следует рассматривать универсально, с позиций различных юридических наук, отдельные характеристики модели должны быть не отделены друг от друга, а логически взаимосвязаны в направлении решения конкретной локальной задачи оперативного подразделения или стратегической задачи оперативно-розыскной деятельности, учитывая все внутренние и внешние факторы оперативной обстановки.

***Ключевые слова:** общественные места, корыстно-насильственные преступления, модель преступной деятельности, оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскная характеристика, подразделения криминальной полиции.*

The article discusses the role of individual elements of the operational-search characteristics of mercenary crimes committed in public places, the development of operative-search versions and the adoption of appropriate managerial decisions in the process of countering the criminal police units in these crimes. It is noted, that the main elements of the operational and search characteristics, that determine the specifics of the

organization and tactics of the criminal police units in the environment of functioning, are information on the content, object, subject and location of the crime, data on the methods of preparing, committing and camouflaging the crime, psychological characteristics behavior of criminals. The model of criminal activity should be viewed universally from the standpoint of different legal sciences, the individual characteristics of the model should not be separated from each other, but logically interrelated in the direction of solving a specific local task of the operational unit or the strategic task of operational-search activity, taking into account all internal and external factors of operational situation.

Key words: *public places, mercenary-violent crimes, model of criminal activity, operative-search activity, operative-search characteristics, criminal police units.*

Вступ. Із кримінології відомо, що на злочинність впливають близько чотирьохсот п'ятдесяти різних факторів, серед яких важливе значення має територіальний.

У контексті територіальної диференціації злочинності вважаємо доцільним виділення і такої групи злочинів, що вчиняються в громадських місцях. Як правило, вони асоціюються з центрами культури, місцями дозвілля та відпочинку, спортивно-розважальними та торговельно-розважальними комплексами, об'єктами транспортної інфраструктури, міським транспортом тощо. Саме в цих місцях особи з антигромадськими поглядами і звичками більшою мірою, ніж інші категорії правопорушників, виявляються сприйнятливими до криміногенних детермінантів конкретного населеного пункту.

Привабливість місць масового скупчення громадян зумовлює високу концентрацію людей у цих районах, що в умовах неналежного контролю з боку поліції за станом правопорядку в громадських місцях і на вулиці формує сприятливі умови для скоєння злочинів корисливо-насильницької спрямованості.

Злочини, скоєні в громадських місцях, мають певну специфіку і становлять підвищену суспільну небезпеку не тільки своїми масштабами і наслідками, а й тим, що формують у громадян почуття страху, тривоги, побоювання стати жертвою злочину. Громадські місця можуть стати центром злочинної активності навіть там, де рівень віктимності, як правило, низький.

Таким чином, можна стверджувати, що ефективність як ініціативної пошукової діяльності, так і оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства за злочинами, що вчиняються у громадських місцях, напряду залежить від знання оперативними працівниками кримінальної поліції оперативно-розшукової характеристики відповідних правопорушень.

Без урахування оперативними працівниками кримінальної поліції особливостей оперативно-розшукової характеристики окремих видів злочинів, прийняття організаційних і тактичних заходів, спрямованих на протидію злочинам зазначеного виду, перетворюється на механічний набір розрізнених, а часто й хаотичних і безперспективних оперативно-розшукових заходів або дій.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. На наш погляд, одним із головних завдань надання оперативно-розшукової характеристики окремим видам злочинів є встановлення науковими методами істотних, стійких, необхідних, повторюваних зв'язків, явищ і процесів різноманітної оперативно-розшукової практики, що, зрештою, призводить до логічного завершення оперативно-розшукової превенції або розслідування злочинів з притягненням винних до кримінальної відповідальності.

До питання про оперативно-розшукову характеристику об'єктів оперативно-розшукової діяльності останнім часом нерідко зверталися і вчені, і практики, стикаючись із завданнями виявлення, попередження, припинення і розслідування злочинів у процесі цієї діяльності. Однак, на жаль, ні в понятійному, ні в змістовному відношенні сутність цієї характеристики й досі не розкрито.

Вперше це питання було досліджено професором Д.В. Гребельським [1], який ввів в обіг термін «оперативно-розшукова характеристика», розкрив її сутність, завдання і складові елементи, а також їх значення для попередження та розслідування злочинів. Послідовниками цієї теорії стали й вітчизняні фахівці у галузі оперативно-розшукової діяльності: Б.І. Бараненко, Е.О. Дідоренко [2], В.Я. Горбачевський [3], О.Ф. Долженков [4], Д.Й. Никифорчук [5], І.П. Козаченко [6], В.Л. Ортинський [7], В.Д. Пчолкін [8] та інші. Особливої уваги заслуговують роботи К.В. Антонова [9], В.Є. Тарасенка [10], В.Л. Ортинського та П.Т. Дорошенко [11], в яких зазначені вчені розглядали оперативно-розшукову характеристику стосовно конкретних видів злочинів.

Проте з урахуванням проведеного огляду юридичної та спеціальної літератури можемо стверджувати, що нині не досить розробленим залишилося окреме наукове дослідження моделі злочинної діяльності як елементу оперативно-розшукової характеристики злочинів корисливо-насильницької спрямованості, що вчиняються в громадських місцях, на що ми й звернули увагу.

Постановка завдання. Метою статі є комплексне дослідження моделі злочинної діяльності як елементу оперативно-розшукової характеристики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються у громадських місцях, а також виділення основних ознак, що впливають на побудову оперативно-розшукових версій та прийняття відповідних управлінських рішень у процесі оперативно-розшукової протидії зазначеному виду злочинів.

Результати дослідження. Інформаційним підґрунтям обізнаності про модель злочинної діяльності за злочинами корисливо-насильницької спрямованості, що вчиняються у громадських місцях, є різні види характеристики злочинів. Юридична наука традиційно виділяє низку основних характеристик злочинності й злочинів: кримінально-правову, кримінологічну, криміналістичну, психологічну, соціологічну тощо.

Кримінально-правова містить поняття та елементи складу злочину, його стадії, визначає їх систему, досліджує з погляду суспільної небезпеки, протиправності і відповідальності за скоєне.

Основою розроблення політики протидії злочинності є «кримінологічна характеристика злочинів», яка розкриває причинний зв'язок між умовами злочинності та її наслідками, роль і місце особи в розвитку злочинної поведінки, умови здійснення злочинного задуму.

У межах юридичної психології надаються психологічні характеристики злочинної поведінки та особи злочинця, розкриваються загальні закономірності формування свідомості і поведінки людини як суб'єкта злочинної діяльності, визначаються закономірності поведінки людей у системі правовідносин.

Фундаментальні дослідження у сфері методики розслідування злочинів та вчення про утворення слідів від злочинної діяльності дозволили криміналістам розробити вчення про криміналістичну характеристику злочинів, яка складається з узагальненої інформації про ознаки певного виду злочинів та визначає закономірні зв'язки між цими даними.

Характерні особливості злочинності корисливо-насильницької спрямованості в громадських місцях можуть бути, головним чином, пізнані шляхом порівняння відповідних статистичних показників, які відображають структуру та коефіцієнт цієї злочинності за різними показниками (типи територій, де вчиняються замаху та злочини, час їх скоєння, пора року тощо). Аналізуючи таким чином статистичні закономірності, оперативний працівник може більш детально вивчити і соціальні закономірності, що можуть впливати на структуру, рівень і динаміку корисливо-насильницької злочинності у громадських місцях не тільки в конкретній місцевості, але й у цілому в регіоні. Отримані результати вивчення цих закономірностей дадуть змогу використовувати їх і в кримінологічних інтересах, і для розв'язання оперативно-тактичних завдань під час планування та здійснення оперативно-розшукових заходів у протидії злочинності.

Вивчення матеріалів окремих оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, аналіз статистичних даних у рамках розроблення оперативно-розшукової характеристики злочинів корисливо-насильницької спрямованості, що вчиняються у громадських місцях, дає змогу стверджувати, що основними елементами, які визначають особливості організації й тактики діяльності підрозділів кримінальної поліції в умовах середовища функціонування, є: інформація про зміст, об'єкт, предмет та місце скоєння злочину, дані про способи підготовки, скоєння та маскуванню злочину; особу та психологічні ознаки поведінки злочинців.

Так, наприклад, кримінальна статистика останніх 5 років показує, що грабежі у громадських місцях великих міст вчиняються:

- шляхом несподіваного для потерпілого виривання (зриву) речі (мобільного телефону, сумки, прикрас) – 42%;
- із застосуванням психічного насильства до потерпілого – 18%;
- із погрозою застосування вогнепальної зброї – 16%;
- із погрозою застосування холодної зброї – 24%.

Предметами злочинної діяльності під час скоєння корисливо-насильницьких злочинів у громадських місцях, як правило, стають предмети, які злочинець може безпечно використовувати сам (гроші), або такі, що мають високу вартість та підвищений попит під час їх реалізації покупцям краденого: ювелірні золоті вироби, сучасні гаджети, дорогий одяг тощо.

Характеристика предмета зазіхання дає змогу оперативним працівникам кримінальної поліції встановити можливі місця їх збуту, що знаходяться, як правило, в розташованих поблизу

місцях і мають грошовий обіг від свого функціонування: стихійні ринки, торговельно-розважальні центри, ломбарди, станції технічного обслуговування автотранспорту тощо, або місця активного і стихійного скупчення сторонніх людей: залізничні та автовокзали та станції, радіоринки.

Знання оперативним складом цих місць дає можливість скорегувати напрями оперативного ініціативного пошуку злочинців та осіб, що становлять оперативний інтерес, залежно від оперативної потреби скорегувати можливості використання позаштатних негласних працівників, взяти під оперативне спостереження (контроль) осіб, стосовно яких слід проводити заходи індивідуальної оперативно-розшукової профілактики.

Знання поліцією місць та часу можливого скоєння злочинів того чи іншого виду також дає можливість оперативним підрозділам своєчасно реагувати на зміни в оперативній обстановці, своєчасно приймати відповідні організаційно-тактичні рішення.

Результати аналізу кримінальної статистичної звітності, вивчення оперативно-розшукових справ та кримінальних проваджень, експертне оцінювання тощо, дають нам змогу чітко бачити, що корисливо-насильницькі злочини, що вчиняються в громадських місцях, мають свої особливості: кількісне вираження, визначені часові (сезонність) і просторові межі, способи скоєння злочинів як у цілому, так і за окремими видами, групами. Ці дані істотно впливають на організацію і діяльність підрозділів кримінальної поліції, особливості їх діяльності в різних специфічних умовах.

Аналізуючи й визнаючи здобутки робіт названих вище вчених, які розглядали оперативно-розшукову характеристику злочинів як самостійну категорію оперативно-розшукової діяльності, можна констатувати, що фактично йдеться про формування теорії моделювання злочинної діяльності, що відображає сукупність дій злочинців та особливостей середовища, в якому вони перебувають, і, зрештою, спрямована на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Питанням використання моделювання злочинної діяльності як елемента оперативно-розшукової характеристики приділяв увагу А. М. Ханькевич. На його думку, «структурно модель злочинної діяльності має відображати інформацію та базуватися на даних про способи скоєння, маскування злочинів, інші типові дії злочинців щодо протидії поліції; ознаки та механізм злочинної діяльності або причетність до неї (використання злочинних здобутків, спільне проведення часу зі злочинцями, інформаційну або іншу підтримку злочинної діяльності тощо); ознаки поведінки злочинців та окремих категорій громадян, що становлять оперативний інтерес; територіальні особливості злочинної діяльності та кримінальної активності» [12].

Ця модель являє собою інтегроване поняття з низки елементів, визначень, рекомендацій, вироблених практичними юридичними науками – кримінологією, криміналістикою, кримінальним, адміністративним правом, психологією тощо. Модель злочинної діяльності включає в себе також інструментарій юридичних галузей наукових знань і напрямів правоохоронної діяльності.

Ми також підтримуємо його в тому, що модель злочинної діяльності варто розглядати універсально, з позицій перерахованих наук, а не тільки в рамках теорії оперативно-розшукової діяльності. На практиці окремі характеристики моделі мають бути не відокремленими одна від одної, а логічно взаємопов'язаними в напрямі вирішення конкретної локальної задачі оперативного підрозділу або загального (стратегічного) завдання оперативно-розшукової діяльності, враховуючи всі внутрішні та зовнішні фактори оперативної обстановки.

Висновок. Враховуючи здобутки теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, можна визначити основні складові елементи моделі злочинної діяльності, властиві для злочинів корисливо-насильницької спрямованості, що вчиняються у громадських місцях:

– загальні оперативно-розшукові ознаки злочину: причини, умови, типові місця скоєння злочину, регіональні, місцеві та сезонні особливості об'єкта посягання та суспільно небезпечних наслідків від злочину;

– специфічні способи підготовки до скоєння злочину, типові місця переховування та збуту викрадених речей, зокрема укривання злочинців;

– пошукові ознаки предмета злочинних посягань;

– можливі способи та прийоми протидії оперативним підрозділам кримінальної поліції;

– поведінкові особливості особи злочинців до і після скоєння злочину.

На підставі моделі злочинної діяльності працівники кримінальної поліції можуть визначити організаційно-тактичну модель протидії злочинності, режим оперативного обслуговування, використання можливостей позаштатних негласних працівників на ймовірних об'єктах скоєння злочинів, у можливих місцях перебування кримінально-активних осіб, що становлять оперативний інтерес.

Список використаних джерел:

1. Гребельский Д.В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик / Д.В. Гребельский // Криминалистическая характеристика преступлений : [сб. науч. трудов]. – М., 1984. – С. 3–15.
2. Бараненко Б.И. Методология теории и практики ОРД в современных условиях: проблемы и перспективы : [монография] / Б.И. Бараненко, Э.А. Дидоренко. ЛАВД. – Луганск, 2004. – 92 с.
3. Горбачевський В.Я. Теоретичні, організаційно-правові та оперативно-розшукові засади розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками : [монографія] / В.Я. Горбачевський ; МВС України. – К., 2009. – 500 с.
4. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справи : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 21.07.04 / О.Ф. Долженков; КНУВС. – К., 2002. – 32 с.
5. Никифорчук Д.Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України : автореф. дис. ... докт. юр. наук : 12.00.09 / Д.Й. Никифорчук – К. : КНУВС, 2010. – 36 с.
6. Козаченко И.П. О понятии и сущности оперативно-розыскной тактики / И.П. Козаченко // Оперативно-розыскная тактика ОВД ; Академия МВД СССР. – М., 1988. – 20 с.
7. Ортинський В.Л. Оперативно-розшукова характеристика нелегальної економічної діяльності у державному секторі економіки / В.Л. Ортинський // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України. – 2004. – Вип. 155. – С. 52–58.
8. Пчолкін В.Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності / В.Д. Пчолкін // Вісник Луганської академії внутрішніх справ. – Луганськ, 2004. – Спец. вип. 2, ч. 1. – С. 67–76.
9. Антонов К.В. Особливості оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів / К.В. Антонов // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів: ЛІВС при НАВСУ, 2001. – № 3. С. 3–14.
10. Тарасенко В.Є. Оперативно-розшукова характеристика злочинів як основа визначення об'єктів оперативно-розшукового впливу // Вісник ЛАВС. Спец. вип. № 3. У 2-х ч. Ч.2. – Луганськ: ЛАВС МВС ім.10-річчя незалежності України, 2004. – С. 130–136.
11. Ортинський В.Л. Способи приховування хабарництва як елемент його оперативно-розшукової характеристики / В.Л. Ортинський, П.Т. Дорошенко // Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – С. 103–109.
12. Ханькевич А.М. Оперативно-розшукове моделювання як елемент протидії злочинній діяльності / А.М. Ханькевич // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 21 верес. 2012 р. – Д. : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. – С. 202–204.